

LUND UNIVERSITY

Kyrkans alternativa roller som välfärdsaktör

Linde, Stig; Idestrom, Jonas

Published in:
Svensk Kyrkotidning

2017

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Linde, S., & Idestrom, J. (2017). Kyrkans alternativa roller som välfärdsaktör. *Svensk Kyrkotidning*, 113(9), 259-262.

Total number of authors:

2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Kyrkans alternativa roller som välfärdsaktör

När samhället förändras får det naturligtvis konsekvenser för kyrkan. Kyrkans rolltagande i välfärdssamhället formas till en del av interna tolkningar och val. Men hur kyrkan framträder i det lokala sammanhanget beror på vilka delar av omvärlden den kyrkliga aktören relaterar till. I den första av två artiklar i Svensk Kyrkotidning i höst presenteras en modell för att beskriva och analysera kyrkan som välfärdsaktör. Artiklarna är framskrivna i ett teologiskt aktionsforskningsprojekt med Mölndals pastorat och skrivna av Jonas Idestrom och Stig Linde.

I augusti 2015 behövde Mölndals stad rum och sovplatser för de många ensamkommande flyktingbarnen som då kom till Sverige.¹ Platser köptes, och kommunala lokaler såsom förskola och fritidsgård blev tillfälliga boenden. Läget var akut. I det läget tog företrädare för kommunens socialtjänst kontakt med Svenska kyrkan i Mölndal. Pastoratet och kommunen kom snabbt överens om att kommunen skulle få möjlighet att driva ett transitboende i pastoratets lokaler.²

”Välfärd” är ett positivt laddat begrepp som blivit alltmer synligt i diskussioner och även utredningar om Svenska kyrkans roll i 2010-talet. Svenska kyrkans forskningsenhet driver ett projekt för att utforska hur ”kyrka” och ”välfärd” relaterar till varandra, i en strävan att lära mer om den samhällsroll som ibland beskrivs som ”kyrkan som välfärdsaktör”. En viktig utgångspunkt är att begreppen ”välfärd” och ”kyrka” inte är definierade en gång för alla. I den här artikeln vill vi visa hur kyrkans roll i välfärdssammanhanget naturligtvis är relaterad till den egna självförståelsen (kyrko- och diakonisyn) men inte minst framträder i relationen till det välfärdsfält man agerar gentemot (se figur nedan). En församling kan vara mer eller mindre profilerad. Men detta sker alltid i relation till omvärlden. Här avses en omvärld med en mångfald av andra institutioner med vilka utbyte sker. Hur sådana relationer och utbyten kan ske rum har vi studerat i ett ak-

tionsforskningsprojekt med Mölndals pastorat.

Bakgrunden till frågan som ställdes till kyrkoherden om Svenska kyrkan kunde erbjuda husrum för ensamkommande unga, var att Mölndals stad hade ett särskilt ankomstansvar. Efter överväganden förlades transitboendet till församlingshemmet i Fässberg där unga killar kom att bo i väntan på att slussas vidare till andra kommuner i landet. Boendet var i drift under två perioder hösten 2015. I slutet av året avslutades verksamheten när behovet inte längre kvarstod. Parallellt med boendet tog Svenska kyrkan i Mölndal ansvar för att samla in kläder och distribuera dessa till nyanlända flyktingar, en verksamhet som kom att förläggas till Migrationsverkets anläggning i pastoratet. Vi har i en rapport beskrivit dessa och flera andra skeenden mer utförligt liksom de nätverk av handlingar och relationer som både var en förutsättning för och en följd av den höstens händelser och beslut.³ Här vill vi nu ta Mölndal som ett exempel för att illustrera en modell för att beskriva svenska kyrkans möjliga rolltaganden i välfärdssammanhang.

Fyra välfärdsprinciper

Med hjälp av fyra principer kan vi belysa vilka förväntningar välfärdsverksamheter har att svara upp emot:⁴

1. Välfärd som social kompensation
2. Välfärd som social garanti

3. Välfärd som social service
4. Välfärd som social investering

Välfärd som social kompensation känner vi igen från historien: allt från fattigstugor och rotegång till dagens försörjningsstöd, liksom kurativa och rehabiliterande insatser. Ansatsen är orienterad mot behov eller ogynnsamma livsomständigheter. Här är vi människor olika, liksom våra livssituationer och man kan inte utgå från att alla har samma behov. Den kompensation som kan behövas grundar sig på bedömningar. Här ses samverkan mellan olika samhällsinstanser vara till gagn för att möta komplexa behov hos människor.

Välfärd som social garanti innebär den i lagar och regler framskrivna rätten att få vissa grundläggande behov tillgodosedda. Barn i Sverige ska enligt skollagen ha lika tillgång till utbildning. Lag om stöd och service för vissa funktionshindrade (LSS) betecknas som en rättighetslag. Rättigheter är dock ett omdebatterat ämne idag eftersom rätten relaterar till någon form av grupp tillhörighet, ofta medborgarskap i en nation. Den som inte är med i den kategorin rättighetsbärrare saknar därmed vissa rättigheter vilket är ett stort problem i migrationens tidevarv. I andra fall utvidgas kretsen till att omfatta EU-medborgare, eller hela mänskligheten (genom FN), eller en viss del av denna, såsom vissa kategorier av flyktingar (genom asyllagstiftning) eller barn (genom barnkonventionen).

De två följande välfärdsprinciperna

har de senaste decennierna aktualiserats alltmer i socialpolitiken.

Välfärd som social service grundar sig på idén om kundval på en marknad där konkurrens råder. Välfärdsinsatsen görs tillgänglig genom någon form av försäljning av en för ändamålet paketerad och prissatt "service". "Kunden" kan dock framträda i flera skepnader. Brukaren av välfärdstjänsten är inte alltid den som betalar, som när det offentliga står för merparten av finansieringen såsom inom äldreomsorgen. Utföraren kan i sin tur vara en annan, såsom i kommuner som tillämpar Lag om valfrihet med flera utförare (LOV).

Välfärd som investering innebär att pengar "investeras" i till exempel särskilda utbildningsinsatser för vissa grupper, till exempel unga i en problematisk situation. Somliga kommuner har formerat "sociala investeringsfonder". Syftet är att finansiera vissa förebyggande insatser för att minska framtida problem och därmed reducera samhällets kostnader i ett längre perspektiv.^v Det kan också handla om företags sociala ansvarstagande genom att stödja socialt entreprenörskap eller filantropiska stiftelser som vill främja utvecklingsprojekt.^{vi}

Dessa fyra principer kan finnas samtidigt i olika kombinationer i samhäl-

lets institutioner, ibland i konkurrens med, eller kompletterande, varandra.

De fyra principerna speglar även de senaste årens förändringar i hur välfärdsanordningar motiveras och organiseras. De två första är grundade på det offentliga som den nödvändiga kollektiva resursen och garanten av rättigheter, det vi ibland kallar välfärdsstaten. De två senare är mer orienterade åt marknadsekonomiska logiker, ibland kallad välfärdsmix eller välfärdspluralism.^{vii}

Roller och relationer

Vi ska nu pröva denna modell i relation till vår fallstudie av Svenska kyrkan i Mölndal.

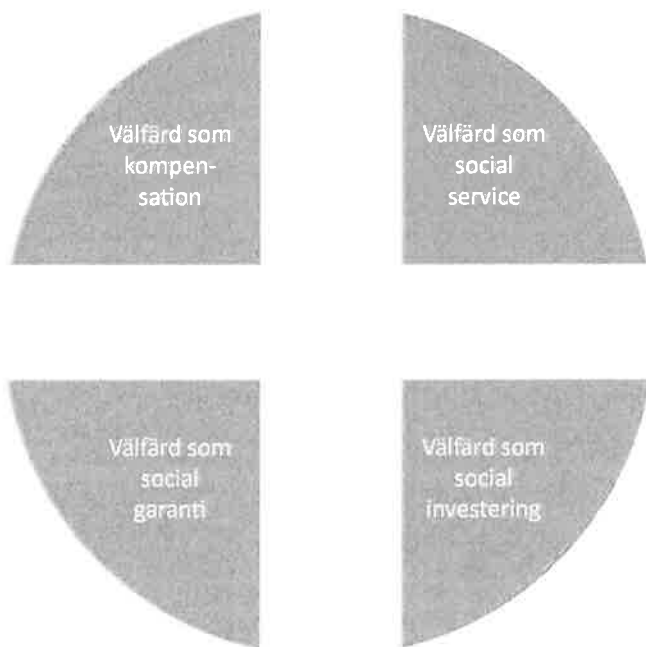
Mölndals pastorat beskriver i sin församlingsinstruktion från 2015 att man vill vägledas av tre ord: "Angelägen, Modig, Närvarande". Man kan med visst fog säga att denna profil både utmanades och bekräftades i och med händelserna under hösten 2015^{viii}. Men på vilka sätt? Gentemot vilka delar av omvärlden relaterade man då till? Den bakomliggande tanken med figuren ovan är att kyrkan som välfärdsaktör framträder i samspel med "institutionella omgivningar", dvs. välfärdssystemen och andra aktörer.

Om vi börjar i den nedre vänstra sfären "*Välfärd som social garanti*"

står vi i den grundläggande frågan om de ensamkommande barnens närvaro i Mölndal: Rätten att söka asyl och barns rätt till skydd. Det är staten som står som garant eller skyldighetsbärrare för denna rätt, inte kyrkan. Rättighetsperspektivet används av många frivillig- och solidaritetsorganisationer, bland annat i Svenska kyrkans internationella utvecklingsarbete, för att ställa krav på stater^x. Svenska kyrkan är också en av huvudmännen till Rådgivningsbyrån för asylsökande och flyktingar^x. Både stadsmissioner och församlingar har understött rättighetskrävande insatser såsom "Asylstafetten" där ensamkommande asylsökande unga själva uppmärksammat asylrätten och barnkonventionen. I vår fallstudie är rättighetsperspektivet inte framträdande. Vi kan konstatera att den lokala församlingen bistod myndigheterna i att upprätthålla rättigheternas praktik (i detta fallet boende) i en akut bristsituation.

Mest träffande beskrivs Mölndals pastorats aktörsroll i relation till fältet längst upp till vänster – "*Välfärd som social kompensation*". Här anslöt man till en historisk kyrklig praktik, där behovet av sociala och materiella brister behöver kompenseras: utdelning av kläder och andra förnödenheter till behövande och härbärge till hemlösa i en utsatt situation. Här kanaliserade man många mölndalsbors engagemang genom att, inte utan besvär och med påtaglig ansträngning, organisera kläddistributionen. I denna roll kompletterar man det offentligas välfärdsinsatser.

Mölndals pastorat relaterade inte alls till sektorn "*Välfärd som service*" där välfärdstjänster handlas som på en marknad, till höger i figurens övre del. Församlingen antog inte rollen som uppdragstagare. Kommunen upphandlade flera boenden, men av privata aktörer och inte av kyrkan. Frågan till kyrkan hade både en problemlösande men också värderingsmässig sida. Den ansvariga kommunala chefen menade att "Kyrkan står för och kan driva de här värdegrundsfrågorna på ett helt annat sätt än vad jag kan". Här fanns en tydlig förväntan på kyr-

Figur: Omvärldsprinciper för en kyrklig välfärdsaktör att relatera till.

kan. Ingendera parten syntes vara intresserad av en marknadsorienterad transaktion. Kyrkoherden konstaterar att ersättningsfrågan är en svår teologisk fråga eftersom Svenska kyrkan ju redan finansieras med en kyrkoavgift. Kommunchefen fick efter ett tag uppmana pastoratet att skicka en räkning för uppkomna kostnader.

"Välfärd som social investering" är ett fält som syns vara växande. Olika finansierare understödjer verksamheter som bidrar till sammanhållning och inkludering. Vi noterar att det i kyrkomötet har motionerats om en "Diakonal investeringsfond" (KM-motion 2015:100). Det kan alltså finnas aktörer som kan ha intresse att både investera i och dra nytta av sådana kapitalformer som religiösa organisationer besitter. Brittiska forskare har beskrivit sådana i termer av human kapital (medlemmar, personal, volontärer); fysiskt kapital (lokaler för att samla människor) och socialt kapital (nätverk baserade på tillit och ömsesidighet).^{XI} Från Storbritannien kommer även en utveckling av begreppet socialt kapital: "faithful capital". Här avses religiösa gemenskapers närvaro, i synnerhet i utsatta områden, och deras aktiviteter för att hålla samman och förnya lokalsamhället.^{XII} Erfarenheter visar att både politiker och religiösa ledare framhåller gemensamma värden för att främja tillit och förtroende. Religiösa organisationer har en särskild betydelse då de sällan kan betraktas som "enfrågorörelser" eftersom de i sin spiritualitet i många fall söker någon form av "helhet". Väl förankrade i sina lokalsamhällen har de därför ett långsiktigt perspektiv. Vi kan se detta i Mölndal. Kyrkans tillitsskapande uppdrag betonas av kyrkoherden, till exempel genom att söka kontakt med nyckelpersoner i lokalsamhället – folkhälsoplanerare, länsstyrelsen och företrädare för den lokala muslimska gemenskapen. Kommunen såg hösten 2015 en möjlighet att nyttiggöra pastoratets olika kapitalformer. Svenska kyrkan i Mölndal blev även föremål för en "välfärdinvestering". Göteborgs stift beviljade pastoratet medel för att in-

ventera behov av integrationsinsatser i lokalsamhället.

Sammanfattningsvis så relaterar Svenska kyrkan i Mölndal framför allt till den välfärdsprincip som bygger på välfärdsstatliga offentliga insatser för att möta behov och kompensera brister där kyrkan kompletterar och understödjer denna princip.

Rollen gestaltas i relation till kontexten

När vi på detta sätt använder modellen ovan för att identifiera en församlings eller kyrklig aktörs framträdande finner vi att vi synliggör flera roller. Varje framträdande tar gestalt i relation till den aktuella omgivningen. I relationen till rättighetskontexten så har en organisation i civilsamhället – som själv sällan är skyldighetsbärande dvs. garant för rättigheterna – att understödja de som hävdar sina rättigheter alternativt artikulerar krav på skyldighetsbärarna. I den behovsbaserade välfärdssfären kan en församling eller stadsmission själv gå in med stödjande kompenserande resurser. Är det i servicemarknadernas sammanhang gäller det att konstruera en tjänst, definiera dess kvalitet och pris för att erbjuda den till hågade intressenter (kunder). I investeringssammanhang – som är en tämligen outforskad sektor – identifierar man olika former av kapital

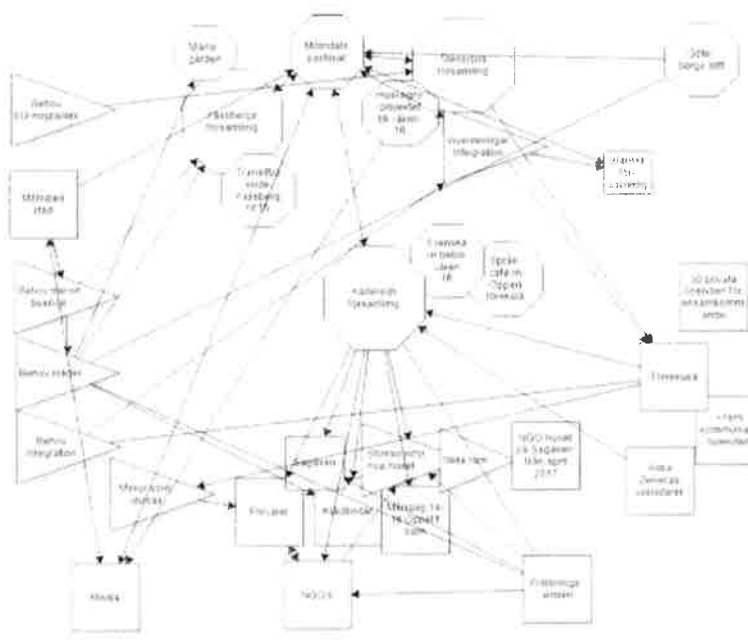
och ställer det i relation till verkan eller effekt ("Social impact").

I relationen till respektive välfärdsprincip formas aktörsrollen av de logiker, krav och förväntningar som där är gällande.

Handlingsutrymme och handlingsnät

I princip skulle andra kombinationer än de här beskrivna vara möjliga. Här fanns ett handlingsutrymme för den lokala församlings- eller pastoratsledningen som hade kunnat svara nej på kommunens förfrågan. Det visade sig dock finnas ett starkt internt stöd för ett ja. Man kunde alternativt gått in i upphandlingar om boendeverksamheter. Här finns dock en intern tveksamhet om pastoratsorganisationen har den kompetensen, om än det inte skulle vara principiellt otänkbart. I det akuta skeendet var det dock som nämnts inte aktuellt.

Varje val innebär en begränsning och, i och med det, en möjlighet. Ett exempel på det är att upplåtandet av församlingslokaler gav pastoratet en ny kontaktyta med och därmed kunskap om den kommunala organisationen. Klädinsamlingsinitiativet – som fick ett överväldigande och i början svårhanterligt gensvar från "allmänheten" – har fått understöd från lokala företag. Kontakterna med Migrationsverket och församlingens roll i dessa

har också förmerats. Skeendena har lett till nya kontakter både inom det civila samhällets sfär och med myndigheter och företag.

I studien i Mölndal började vi i den specifika händelsen med upplåtandet av transitboendet. Men snart blev det klart att det fanns en förhistoria och förutsättningar – som exempelvis engagemang kring migrationsfrågor och kontakter med kommunen – och att händelserna snabbt ”drog iväg”. Nya relationer ledde till nya händelser och nya händelser gav nya relationer som, om vi ritar in dem i en karta, förgrenar sig i nätliknande formationer. Genom de olika berättelserna vi dokumenterat i Mölndal kan vi urskilja olika aktörer och arenor som förenas genom handlingar – synliggjorda av kartans pilar.

I nätverkskartan på förra sidan syns församlingarna som bildar Mölndals pastorat och dess verksamheter inriktade som åttahörningar. Trekanterna representerar identifierade behov, som i berättelserna ger en grund eller motiv för förbindelserna (se pilarna). Handlingar och relationer upprätthåller eller utvecklar aktörernas identiteter och kan institutionaliseras till verksamheter. Figurerna representerar sådana ”kyrkliga handlingar” såsom klädinsamlingar, bäddande av sängplatser för ett transitboende, besök till Migrationsverkets låsta Förvar, med flera exempel.^{xiii} I dessa handlingar framträder den lokala kyrkan. Kartan tydliggör att detta sker i relation till andra aktörer.

Kartans komplexitet har väckt reaktioner. Den visar på ett nästan övertydligt sätt hur svårt det är att ha överblick. Var och en kan se sin del, men är samtidigt begränsad i och med sin (lokala) position. Kartan ger en översikt och bidrar till en förståelse

för vad som skedde. Det syns begripligt att det förekom känslor av kaos och att vissa medarbetare kände sig utestängda eller mindre delaktiga – i samma stund som andra var överbelastade och hade svårt att kommunicera detta. En dokumenterad svårighet var informationshanteringen. Det var svårt för ledningen att informera i skeden där förutsättningar man inte styrde över ibland ändrades över en natt. Detta samtidigt som medarbetarna önskade mer information.

I den här artikeln har vi uppehållit oss vid de externa relationerna, vad vi kan kalla utomorganisatoriska faktorer. Det är inte oväntat så att engagemang i samhällsfrågor väcker kritiska frågor. Händelserna gav näring åt en intern diskussion och aktualiserade frågan om vad som är församlingens uppdrag. I detta finner vi i studiens intervjumaterial teologisk reflektion och vittnesbörd om kamplust och bekräftelser av både kyrkans och medarbetares kallelse. I samtalen i Mölndal har betonats vikten av att fatta beslut. Här har även konstaterats svårigheterna att hålla pastoratets medarbetare informerade om akuta skeenden och nödvändigheten av en väl fungerande ledningsgrupp, inte minst för de förhandlingar som krävs i samspelet med omvärldens institutioner.

I en kommande artikel i SKT ska vi uppmärksamma dessa inomorganisatoriska förhållanden och relationer som i samspelet med omvärlden påverkar hur den lokala kyrkan framträder i ett lokalt välfärdssammanhang.

JONAS IDESTRÖM

TD, docent, forskare vid Svenska kyrkans forskningsenhet, Uppsala

STIG LINDE

TD, Socialhögskolan, Lund universitet

Noter

ⁱ På Länsstyrelsens informationsportal för nyanlända framgår att: ”Om du kommer utan din mamma eller din pappa till Sverige för att söka asyl och är under 18 år kallas det för att du är ensamkommande barn.” <https://www.informationsverige.se/Svenska/Snabbfakta/Sidor/Ensamkommandebarn.aspx> (hämtat 20170103).

ⁱⁱ Se rapporten Det här är någonting vi måste göra. Ett teologiskt aktionsforskningsprojekt med Svenska kyrkan i Mölndal. Idestrom & Linde (2017). Hämtas via www.svenskakyrkan.se/i-vems-tjanst--ett-teologiskt-forskningsprojekt-om-kyrka-och-valfard

ⁱⁱⁱ Se not ii ovan.

^{iv} Aili, Carola & Katrin Hjort (2010) ”Prioriteringskompetens: konkurrerande välfärdsprinciper och nya krav på lärarprofessionen”. I: Brante, Göran & Karin Hjort (red.) Dilemman i skolan: Aktuella utmaningar och professionella omställningar. Kristianstad: Kristianstad University Press; 2010:4. s. 8-24.

^v Hultkrantz, Lars (2015). Sociala investeringsfonder i Sverige: fakta och lärdomar. Stockholm: SNS Förlag.

^{vi} Wijkström, Filip, Marta Reuter & Abbas Emami (red.) (2017) Civilsamhället i det transnationella rummet. Stockholm: European Civil Society Press.

^{vii} För vidare resonemang, se rapporten Välfärd och kyrka (2016) www.svenskakyrkan.se/forskning/e-bocker.

^{viii} Se även kommande artikel i SKT

^{ix} Se t.ex. www.svenskakyrkan.se/internationelltarbete/kamp-for-manskliga-rattigheter

^x www.sweref.org

^{xi} Lowndes, Vivien & Rachael Chapman, Faith, hope and clarity: developing model of faith involvement in civil renewal. Main report. Leicester: de Montfort University.

^{xii} The Commission on Urban Life and Faith, Faithful Cities. A Call for celebration, vision and justice, Archbishops council, London, 2006.

^{xiii} Se rapporten Det här är någonting vi måste göra. via www.svenskakyrkan.se/i-vems-tjanst--ett-teologiskt-forskningsprojekt-om-kyrka-och-valfard.

Vi söker era epostadresser!

För att effektivisera hanteringen av fakturering av prenumerationer så erbjuder vi oss att i fortsättningen skicka er fakturor via epost. Därför behöver vi era epostadresser! Vi ber därför alla våra prenumeranter att skicka sin epostadress till: prenumeration@svenskkyrkotidning.se

Uppge också er faktureringsadress. På så vis underlättas faktureringen för både er och oss, och dessutom bidrar vi till en bättre miljö genom att undvika papperspost.